

گروه راهبردی- امید ایرانی - در عصر کنونی،

صنعت حمل و نقل در دریایی به‌عنوان یکی از ارکان حیاتی تجارت بین‌المللی، نقش بسزایی در جابه‌جایی کالاها و خدمات ایفا می‌کند. قراردادهای اجاره کشتی، به‌ویژه در قالب‌های اجاره زمانی، سفری و لخت، ابزارهای حقوقی مهمی برای تنظیم روابط میان مالکان کشتی و مستأجران محسوب می‌شوند. با توجه به پیچیدگی‌های فنی، مالی و حقوقی این قراردادها، بروز اختلاف میان طرفین امری اجتناب‌ناپذیر است. از این‌رو، انتخاب سازوکار مناسب برای حل و فصل اختلافات، نه‌تنها در حفظ منافع اقتصادی طرفین، بلکه در تضمین استمرار جریان تجارت دریایی جهانی اهمیت دارد. در این میان، داوری دریایی و مراجع بین‌المللی حل اختلاف، به‌عنوان گزینه‌هایی تخصصی، سریع و قابل اعتماد، جایگاه ویژه‌ای در حل و فصل دعاوی ناشی از قراردادهای اجاره کشتی یافته‌اند.

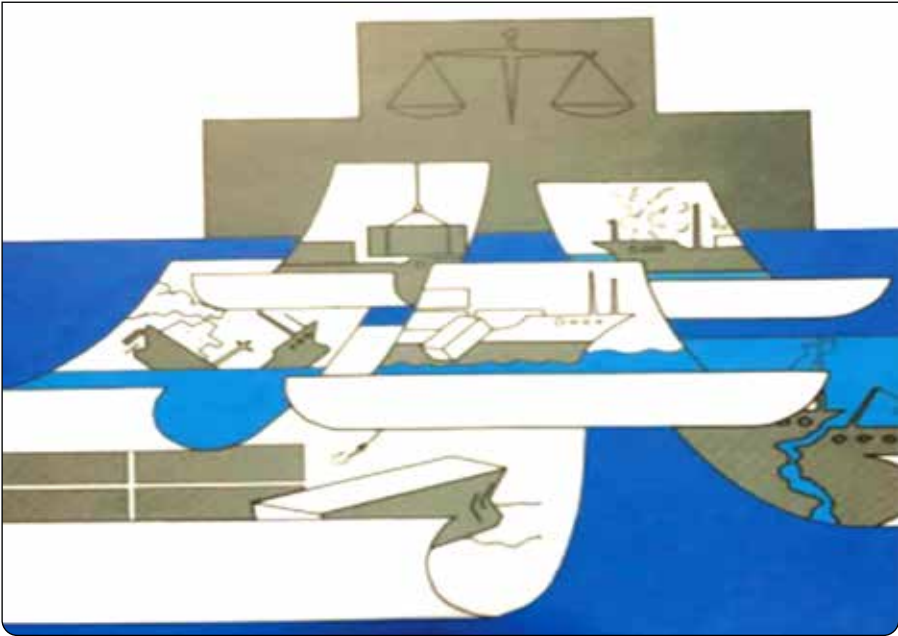
به گزارش اقتصاد سراسر آمد، امید ایرانی، فعال رسانه‌ای و کارشناس و صاحب‌نظر حوزه حمل و نقل دریایی در مطلبی اختصاصی برای این روزنامه ضمن بررسی تطبیقی مراجع حل اختلاف در انواع قراردادهای اجاره کشتی، به الزامات داوری دریایی در این حوزه پرداخته است. نگارنده در این مطلب ضمن تشریح انواع قراردادهای اجاره کشتی و بررسی رویه‌های داوری در دعاوی اجاره کشتی، چالش‌ها و فرصت‌ها در داوری دریایی را مورد ارزیابی قرار داده است. این مطلب را در ادامه می‌خوانید:

داوری دریایی، به‌واسطه ویژگی‌هایی چون محرمانگی، تخصص‌گرایی، انعطاف‌پذیری و قابلیت اجرای بین‌المللی، مورد استقبال گسترده فعالان صنعت حمل و نقل قرار گرفته است. نهادهایی چون انجمن داوری دریایی لندن، اتاق بازرگانی بین‌المللی و کمیسیون حقوق تجارت بین‌الملل سازمان ملل، چارچوب‌هایی مؤثر برای رسیدگی به اختلافات دریایی فراهم آورده‌اند. بااین‌حال، چالش‌هایی نظیر انتخاب قانون حاکم، تعیین مقر داوری، اجرای آرای صادره در کشورهای مختلف و تفاوت‌های رویه‌ای میان مراجع داوری، ضرورت بررسی دقیق و تطبیقی این نظام‌ها را دوچندان می‌سازد. نوشته پیش‌رو، با هدف تحلیل حقوقی و عملی داوری دریایی در انواع قراردادهای اجاره کشتی، به بررسی ساختار، مزایا، چالش‌ها و رویه‌های مراجع بین‌المللی حل اختلاف پرداخته و راهکارهایی برای ارتقای کارآمدی این سازوکارها ارائه می‌دهد.

انواع قراردادهای اجاره کشتی

قراردادهای اجاره کشتی از جمله ابزارهای حقوقی کلیدی در صنعت حمل و نقل دریایی به‌شمار می‌آیند که بسته به نوع نیاز عملیاتی، مالی و تجاری طرفین، در قالب‌های مختلفی تنظیم می‌شوند. سه نوع رایج این قراردادها عبارت‌ند از: اجاره زمانی، اجاره سفری و اجاره بر مبنای لخت. در اجاره زمانی، مالک کشتی تعهد می‌دهد کشتی را برای مدت معین در اختیار مستأجر قرار دهد. در حالی‌که عملیات فنی و مدیریت کشتی همچنان بر عهده مالک باقی می‌ماند. در مقابل، اجاره سفری ناظر بر یک یا چند سفر مشخص است که طی آن مالک کشتی مسئولیت حمل کالا از مبدأ به مقصد را براساس شرایط توافق‌شده بر عهده دارد. اجاره بر مبنای لخت که گاه به‌عنوان اجاره کامل نیز شناخته می‌شود، مستأجر را در موقعیتی قرار می‌دهد که کشتی را بدون خدمه، تجهیزات و مدیریت، برای مدتی طولانی در اختیار گرفته و مسئولیت کامل بهره‌برداری، نگهداری و عملیات آن را بر عهده می‌گیرد.

تفاوت‌های حقوقی میان انواع قراردادها، تأثیر مستقیمی بر نحوه تخصیص مسئولیت‌ها، تنظیم تعهدات و حل و فصل اختلافات دارد. در اجاره زمانی، مستأجر کنترل تجاری کشتی را در اختیار دارد، اما مسئولیت‌های فنی و ایمنی همچنان بر عهده مالک است. این امر در دعاوی مربوط به تأخیر، خسارت یا نقض تعهدات، نقش تعیین‌کننده‌ای دارد. در اجاره سفری، مالک کشتی مسئول اجرای سفر و حمل کالا مطابق با شرایط مندرج در برنامه است و اختلافات معمولاً حول محور تأخیر در بارگیری، خسارت به کالا یا انحراف از مسیر شکل می‌گیرند. در اجاره بر مبنای لخت، مستأجر به‌مثابه مالک موقت کشتی شناخته می‌شود و مسئولیت‌های گسترده‌تری

از جمله بیمه، پرسنل، تعمیرات و رعایت مقررات بین‌المللی بر عهده اوست. این تفاوت‌ها نه‌تنها در تفسیر تعهدات قراردادی، بلکه در تعیین مرجع صالح برای رسیدگی به اختلافات و انتخاب قانون حاکم نیز تأثیر گذارند.

ماهیت حقوقی اختلافات در قراردادهای اجاره کشتی

اختلافات ناشی از قراردادهای اجاره کشتی، به‌واسطه ماهیت پیچیده و چندوجهی این قراردادها، از تنوع و گستردگی قابل توجهی برخوردارند. این اختلافات عمدتاً در چهارمحور اصلی قابل طبقه‌بندی‌اند: نقض تعهدات قراردادی، تأخیر در اجرای سفر یا بارگیری، خسارت به کالا یا کشتی و مسائل مربوط به پرداخت‌ها. نقض تعهدات ممکن است شامل عدم رعایت مشخصات فنی کشتی، عدم تأمین خدمه واجد صلاحیت، یا تخلف از مسیر توافق‌شده باشد. تأخیر نیز می‌تواند ناشی از عوامل فنی، مدیریتی یا عملیاتی باشد که در نهایت منجر به خسارت مالی برای یکی از طرفین می‌شود. خسارت به کالا، به‌ویژه در اجاره سفری، از جمله موارد رایج اختلاف است که مستلزم بررسی دقیق مسئولیت مالک در قبال حفظ سلامت کالا در طول سفر است. اختلافات مالی نیز شامل عدم پرداخت کرایه، هزینه‌های اضافی یا اختلاف در محاسبه نرخ‌ها و زمان‌بندی پرداخت‌ها بوده‌که در بسیاری موارد به داوری یا دادرسی بین‌المللی منتهی می‌شود.

نقش شرط قرارداد در تعیین مرجع حل اختلاف نیز از اهمیت بنیادینی برخوردار است؛ چراکه این شرط نه تنها مسیر رسیدگی را مشخص می‌کند، بلکه بر قانون حاکم، زبان داوری و صلاحیت مرجع اثر مستقیم دارند. درج شرط داوری در قرارداد، به‌ویژه با تعیین نهاد داوری تخصصی مانند LMAA یا ICC، موجب تسریع در رسیدگی، کاهش هزینه‌ها و افزایش قابلیت اجرای رأی در سطح بین‌المللی می‌شود. همچنین تعیین مقر داوری و قانون حاکم، می‌تواند بر تفسیر مفاد قرارداد و نحوه تخصیص مسئولیت‌ها تأثیر گذار باشد. در مواردی که شرط حل اختلاف به‌صورت مبهم یا ناقص درج شده باشد، اختلافات مضاعفی درخصوص صلاحیت مرجع و نحوه رسیدگی پدید می‌آید که خود مستلزم بررسی‌های مقدماتی و گاه دادرسی موازی است. از این‌رو، تنظیم دقیق و شفاف شروط حل اختلاف در قراردادهای اجاره کشتی، به‌عنوان ابزاری پیشگیرانه و راهبردی، نقش کلیدی‌ای در مدیریت ریسک حقوقی و حفظ منافع طرفین ایفا می‌کند.

مراجع حل اختلاف بین‌المللی در حوزه دریایی

مراجع حل اختلاف بین‌المللی در حوزه دریایی، با توجه به ماهیت فراملی و تخصصی صنعت حمل و نقل دریایی، نقش بنیادینی در تضمین امنیت حقوقی و کارآمدی تجاری ایفا می‌کنند. در این میان، داوری بین‌المللی به‌عنوان شیوه‌ای غیر قضایی، محرمانه و قابل اجرا در سطح جهانی، مورد استقبال گسترده فعالان این حوزه قرار گرفته است. نهادهایی چون اتاق بازرگانی بین‌المللی، دیوان داوری لندن، مرکز داوری بین‌المللی سنگاپور و انجمن داوری دریایی لندن، با ارائه قواعد اختصاصی و رویه‌های تسهیل‌شده، امکان رسیدگی سریع، تخصصی و قابل اعتماد به اختلافات ناشی از قراردادهای اجاره کشتی را فراهم می‌سازند. در اینجا، LMAA به‌عنوان نهاد تخصصی داوری دریایی، با تمرکز بر دعاوی مربوط به اجاره کشتی، برنامه، خسارت کالا و تأخیر در سفر، جایگاه برجسته‌ای در میان مالکان، مستأجران و شرکت‌های بیمه دارد.

در کنار نهادهای داوری، دادگاه‌های دریایی و تجاری نیز نقش

فریاج‌عزیزی - اقتصاد سراسر آمد

«سراسر آمد» تشریح کرد؛

الزامات داوری دریایی قراردادهای اجاره کشتی

بررسی تطبیقی مراجع حل اختلاف در انواع قراردادهای اجاره کشتی

است که می‌تواند اثربخشی آن را در سطح بین‌المللی محدود سازد. یکی از مهم‌ترین چالش‌ها، اجرای آرای داوری در کشورهای است که یا به کنوانسیون نیویورک ۱۹۵۸ نیپیوسته‌اند یا در عمل همکاری مؤثری در شناسایی و اجرای آرای خارجی ندارند. در برخی نظام‌های حقوقی، دادگاه‌ها ممکن است رأی داوری را به دلایلی چون مغایرت با نظم عمومی، عدم رعایت آیین دادرسی منصفانه یا عدم صلاحیت طرفین ممکن است در حوزه‌های قضایی متفاوتی مستقر باشند، ریسک حقوقی قابل توجهی ایجاد می‌کند. افزون بر آن، نبود رویه قضایی منسجم در برخی کشورها تفاوت‌های فرهنگی و حقوقی در تفسیر مفاد قرارداد، اجرای رأی را با پیچیدگی‌های مضاعف مواجه می‌سازد.

دعاوی دریایی نیز به دلیل ماهیت فنی و چندلایه خود، مستلزم تخصص ترکیبی در حقوق، مهندسی دریایی، بیمه و مقررات بین‌المللی هستند. اختلافات مربوط به تأخیر، خسارت کالا، نقض فنی کشتی یا نقض مقررات ایمنی، نیازمند ارزیابی دقیق مستندات فنی، گزارش‌های کارشناسی و تطبیق با استانداردهای بین‌المللی نظیر مقررات IMO است. این پیچیدگی‌ها گاه موجب طولانی شدن فرایند داوری و افزایش هزینه‌ها می‌شود. بااین‌حال، فرصت‌هایی برای بهبود فرایند داوری دریایی وجود دارد؛ از جمله تدوین قواعد استاندارد داوری دریایی توسط نهادهایی چون LMAA و UNCITRAL. آموزش داوران متخصص در حوزه‌های فنی و توسعه سامانه‌های دیجیتال برای مدیریت مستندات و جلسات مجازی. همچنین ایجاد بانک اطلاعاتی از آرای داوری منتشرشده می‌تواند به ارتقای شفافیت، پیش‌بینی‌پذیری و انسجام رویه‌ها کمک کند. در مجموع، با تقویت زیرساخت‌های حقوقی و فنی، داوری دریایی می‌تواند به‌عنوان سازوکاری مؤثر و قابل اعتماد در حل اختلافات پیچیده دریایی تثبیت شود.

جمع‌بندی و توصیه‌های سیاستی

با توجه به بررسی‌های انجام‌شده، می‌توان نتیجه گرفت که داوری دریایی به‌عنوان یکی از مؤثرترین روش‌های حل اختلاف در قراردادهای اجاره کشتی، توانسته است نیازهای تخصصی، فراملی و تجاری این حوزه را تا حد زیادی پاسخ دهد. نهادهایی چون LMAA، ICC و UNCITRAL با ارائه قواعد منسجم و رویه‌های تخصصی، بستر مناسبی برای رسیدگی به اختلافات ناشی از اجاره زمانی، سفری و لخت فراهم کرده‌اند. بااین‌حال، چالش‌هایی نظیر پیچیدگی‌های فنی دعاوی، تفاوت‌های حقوقی میان کشورها و مشکلات اجرای رأی در برخی حوزه‌های قضایی، نشان می‌دهد که نظام داوری دریایی نیازمند اصلاحات ساختاری و ارتقای استانداردهای اجرایی است. همچنین نقش شرط قراردادی در تعیین مرجع، قانون حاکم و آیین رسیدگی، در تضمین اثربخشی فرایند داوری بسیار حیاتی است و باید با دقت و آگاهی تنظیم شود.

در راستای بهبود نظام حل اختلاف در قراردادهای اجاره کشتی، پیشنهاد می‌شود نخست، آموزش تخصصی داوران در حوزه‌های فنی و حقوقی دریایی تقویت شود تا کیفیت رسیدگی افزایش یابد. دوم، تدوین بندهای استاندارد داوری در قراردادهای اجاره کشتی با همکاری نهادهای بین‌المللی و انجمن‌های تخصصی، می‌تواند از بروز اختلافات تفسیری جلوگیری کند. سوم، توسعه سامانه‌های دیجیتال برای مدیریت مستندات، برگزاری جلسات مجازی و انتشار آرای داوری، موجب ارتقای شفافیت و دسترسی‌پذیری خواهد شد. چهارم، ایجاد سازوکارهای همکاری قضایی میان کشورها برای اجرای آرای داوری، به‌ویژه در حوزه‌هایی با نظام حقوقی ضعیف، می‌تواند اعتماد فعالان صنعت را به داوری بین‌المللی افزایش دهد. در مجموع، تلفیق داوری با روش‌های مکمل مانند میانجی‌گری و سازش، به‌ویژه در اختلافات جاری با روابط مستمر، می‌تواند به کاهش تنش‌ها و حفظ منافع بلندمدت طرفین کمک کند.

بدون شرح

از اهمیت راهبردی برخوردار است. داوری به‌عنوان یکی از رایج‌ترین روش‌های حل اختلاف در قراردادهای اجاره کشتی، به‌دلیل ویژگی‌هایی چون محرمانگی، تخصص‌گرایی، انعطاف‌پذیری و قابلیت اجرای بین‌المللی، جایگاه برجسته‌ای یافته است. بااین‌حال، داوری در مقایسه با سایر روش‌ها همچون میانجی‌گری و سازش، ماهیتی الزام‌آور دارد و رأی صادره از سوی داور یا هیات داوری، مشابه حکم دادگاه، برای طرفین لازم‌الاجراست. در مقابل، میانجی‌گری فرایندی غیرالزام‌آور و مبتنی بر گفت‌وگوست که در آن شخص ثالث بی‌طرف، بدون اختیار صدور رأی، تلاش می‌کند با تسهیل ارتباط میان طرفین، آن‌ها را به توافق مرضی‌طرفین برساند. این روش به‌ویژه در اختلافات جاری با روابط مستمر تجاری، به دلیل حفظ روابط و کاهش تنش، مزایای قابل توجهی دارد. سازش نیز همانند میانجی‌گری، بر مبنای رضایت طرفین استوار است، اما در آن نقش شخص ثالث فعال‌تر بوده و معمولاً پیشنهادهایی برای حل اختلاف ارائه می‌دهد. تفاوت اصلی آن با داوری در غیرالزام‌آور بودن نتیجه و انعطاف‌پذیری بیشتر در فرایند است. در نقطه مقابل، دادرسی قضایی رسمی که در دادگاه‌های ملی یا تخصصی انجام می‌شود، فرایندی کاملاً رسمی، زمان‌بر و پرهزینه است که تابع تشریفات آیین دادرسی مدنی و محدود به صلاحیت سرزمینی دادگاه‌هاست. اگرچه احکام دادگاه‌ها از ضمانت اجرای قوی برخوردارند، اما در دعاوی بین‌المللی، اجرای آن‌ها در خارج از کشور صادرکننده ممکن است با موانع حقوقی و سیاسی مواجه نشود. از این‌رو، انتخاب میان داوری، میانجی‌گری، سازش یا دادرسی رسمی، باید با توجه به ماهیت اختلاف، روابط طرفین، هزینه‌ها، سرعت رسیدگی و قابلیت اجرای نتیجه صورت گیرد تا ضمن حفظ منافع حقوقی، کارآمدی تجاری نیز تضمین شود.

تحلیل پرونده‌های داوری واقعی در زمینه اجاره کشتی

در یک مطالعه موردی منتشرشده توسط انجمن داوری دریایی لندن، اختلاف میان مالک کشتی و مستأجر درخصوص تأخیر در تحویل کشتی و پرداخت کرایه، به داوری ارجاع و رأی صادره به‌عنوان یکی از آرای شاخص در تفسیر تعهدات زمانی در قرارداد اجاره کشتی شناخته شد. در این پرونده، مستأجر مدعی شد که کشتی در زمان مقرر تحویل داده نشده و در نتیجه متحمل خسارت عملیاتی شده است. در حالی‌که مالک با استناد به بندهای فورس‌ماژور و تأخیر در بندر قبلی، مسئولیت را انکار کرد. داوران با بررسی دقیق مفاد قرارداد، به‌ویژه بندهای مربوط به زمان تحویل و استثنائات قراردادی، رأی به نفع مستأجر صادر و تأکید کردند که بار اثبات فورس‌ماژور بر عهده مالک است و صرف ادعای تأخیر در بندر قبلی، بدون مستندات کافی، نمی‌تواند تعهد تحویل را ساقط کند.

در پرونده‌ای دیگر که در دادگاه دریایی شانگهای مطرح شد، رأی داوری صادره توسط LMAA علیه یک شرکت فراساحلی مستقر در جزایر مارشال، با استناد به کنوانسیون نیویورک ۱۹۵۸، به رسمیت شناخته و اجرا شد. این رأی که به اختلاف ناشی از عدم پرداخت کرایه در قرارداد اجاره زمانی مربوط می‌شد، نشان داد که حتی در نظام‌های حقوقی با سابقه محدود در اجرای آرای خارجی، تمایل فزاینده‌ای برای احترام به داوری بین‌المللی در حال شکل‌گیری است. آثار این آرا بر رویه حقوقی، از یک سو موجب تقویت اصل قابلیت پیش‌بینی در تفسیر تعهدات قراردادی شده و از سوی دیگر، اعتماد فعالان صنعت دریایی به داوری را به‌عنوان روشی مؤثر، تخصصی و قابل اجرا در سطح جهانی افزایش داده است. این پرونده‌ها همچنین بر اهمیت تنظیم دقیق بندهای داوری، انتخاب مقر مناسب و مستندسازی دقیق عملکرد طرفین در طول اجرای قرارداد تأکید دارند.

چالش‌ها و فرصت‌ها در داوری دریایی

داوری دریایی، با وجود مزایای قابل توجهی چون سرعت، تخصص‌گرایی و محرمانگی، در عمل با چالش‌هایی مواجه

قاب دوربین

عکس: اصغر بشارتی